

¹⁴ Лазаревский А. По поводу ста лет от смерти гр. П.А. Рум'янцева // Киевская старина. – 1896. – №12. – С. 378.

¹⁵ Доклад графа П. Рум'янцева. Указ. соч. – С. 9 – 21.

¹⁶ Максимович Г. Деятельность Рум'янцева-Задунайского. Указ. соч. – С. 62.

¹⁷ Генеральная опись Малороссии // Киевская старина. – 1883. – №11. – С. 402-432.

¹⁸ Акты по управлению Малороссиею гр. П.А. Рум'янцева. Указ. соч. – С. 93-136.

¹⁹ Распоряжение графа П.А. Рум'янцева по управлению Малороссией // Черниговские губернские ведомости. – 1888. – №12. – С. 4; №13. – С.4; №23. – С.4; №25. – С.4; №33. – С.4.

²⁰ Реформы в Малороссии при гр. Рум'янцеве // Киевская старина. 1891. № 8. – С.478-493; № 9. – С.459.

²¹ Стороженко Н. Указ. соч. – С.27.

²² Архив Малороссийской коледи при Харьковском университете // Киевская старина. – 1882. – №1. – С. 193-198.

²³ К истории Екатерининской комиссии для составления проекта нового уложения // Киевская старина. – 1885. – №9. – С.14-17.

²⁴ К истории Екатерининской комиссии. Указ. соч. – С.28.

²⁵ Наказы малороссийским депутатам 1767 г. // Киевская старина, приложение – 1888. – № 1–5, 8–12; 1889. – № 1–3.

²⁶ Лазаревский А. По поводу ста лет от смерти гр. П.А.Рум'янцева. Указ. соч. – С. 380.

²⁷ Максимович Г. Указ. соч. – С. 98.

²⁸ Когут З. Вказ. праця. – С. 123.

²⁹ Максимович Г. Указ. соч. – С. 223.

³⁰ Когут З. Вказ. праця. – С. 134.

Тарас ПРОКОП
(Черновцы)

РЕФОРМАТОРСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ П. РУМЯНЦЕВА-ЗАДУНАЙСКОГО НА УКРАИНСКИХ ЗЕМЛЯХ

В статье проанализированы реформы, проведенные П. Румянцевым на посту генерал-губернатора Малороссии (Левобережной Украины). Автором рассмотрены реформаторские процессы, способствовавшие интеграции Левобережной Украины в общеимперскую российскую систему управления, а также показано отношение украинской шляхты к российскому наместнику.

Ключевые слова: Левобережная Украина, П. Румянцев-Задунайский, Екатерина II, Малороссийская коллегия, реформы, ликвидация автономии.

Taras PROKOP
(Chernivtsi)

REFORM EFFORTS OF P. RUMYANTSEV-ZADUNAYSKYY AS GOVERNOR-GENERAL OF MALOROSSIA

In this article author made analysis of the reforms carried out by P. Rumyansev as a head of Malorussian collegium. The author has examined the concept of integration of Ukrainian lands into wholeimperial management system and also shows attitude of the Ukrainian gentry in relation to P. Rumyansev.

This paper analyzes the reforms carried by P. Rumyantsev as Governor-General of Malorossia. The author highlights the processes of integration of Ukrainian lands into Russian Empire management system, and shows the relationship of Ukrainian nobility to P. Rumyansev.

Key words: Leftbank Ukraine, P. Rumyansev, Catherine II, Malorussian Collegium, reforms, the elimination of autonomy.

УДК 94(477)«17/18»

Оксана ГУЧКО
(Чернівці)

СТАН МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ БУКОВИНИ (кінець XVIII ст. – перша половина XIX ст.)

У статті йде мова про стан медичної допомоги населенню Буковини у зазначений період. Акцентована увага на проблемі становлення регіональної медицини, що пов'язана з розвитком таких її складових, як медичне обслуговування буковинців, становлення та розвиток перших лікарень, санітарний благоустрій м. Чернівці та ін.

Ключові слова: Буковина, медицина, шпиталь, лікар, народна медицина, епідемії, аптека, ліки.

Вдосконалення та прогрес системи охорони здоров'я населення сучасної України вимагає аналізу історичного досвіду розвитку медицини та медичної допомоги населенню краю.

Здоров'я завжди було і залишається найважливішою життєвою цінністю людини. Важко хронологічно визначити, коли виникла медицина, але той факт, що потреба в медичній допомозі виникла з появою людської спільноти, безперечний. Стан медичної допомоги у суспільстві залежав від соціального ладу, рівня продуктивних сил, від розвитку наук, змін світогляду. Вивчення минулого медицини дає змогу простежити в історичній послідовності, як змінювалися зміст медичних знань, спрямованість медичної діяльності. Минуле медицини дає правильне уявлення про те, як виникли й нагромаджувалися навички розпізнавання захворювань, уміння лікувати їх та запобігати їм.

Однією з цікавих і малодосліджених сторінок історія є історія медичної допомоги населенню Буковини наприкінці XVIII ст. – у першій половині XIX ст. Система охорони здоров'я у цьому краї уже ставала предметом зацікавленень науковців. Однак досі маловивченою залишається проблема становлення регіональної медицини, що пов'язана з розвитком таких її складових, як санітарний благоустрій міста, медичне обслуговування буковинців, становлення та розвиток перших лікарень, та ін.

Відсутність комплексних аналітичних досліджень з історії медичної допомоги на Буковині з кінця XVIII ст. – до середини XIX ст., потреба у пізнанні маловідомих подій визначили доцільність спеціального дослідження з історії розвитку медицини буковинського краю і зумовили актуальність порушеної проблеми.

Цінна інформація з даної проблеми надається у праці відомого дослідника історії Чернівців Р.Ф.Кайндля¹. Окремі аспекти становлення медичної справи на Буковині висвітлюються у працях Р.М.Ніцович², Н. Масіян³. Цікавий статистичний матеріал щодо історії розвитку медицини на Буковині зосереджений у праці С.Д.Кобилянського, В.П.Пішака, Б.Я.Дробніса⁴. Питання розвитку системи охорони здоров'я відображено і на сторінках фундаментальної праці «Чернівці: Історія і сучасність (Ювілейне видання до 600-річчя першої писемної згадки про місто)» за редакцією проф. В.М. Ботушанського⁵.

Джерельною базою для написання пропонованої статті послужили документи та матеріали Державного архіву Чернівецької області.

Як стверджує один із дослідників цієї проблеми О.Лупу, за часів входження Буковини до складу Молдавії: «простий люд міг отримати медичну допомогу у лікарів-ченців із ближніх монастирів, або у місцевих знахарів, бабок-повитух, костоправів та інших народних лакувальників. На цих землях часто лютували епідемії чуми та холери, але проти них використовувався лише один засіб – карантин»⁶.

Звісно, зміна державної приналежності Буковини привела до розвитку системи медичного забезпечення у краї за австрійськими загальноімперськими законами. Проте нова влада дбала у першу чергу про військових. Відомо, що у 1779 р. у Чернівцях засновано військовий госпіталь (шпиталь). Він містився у будинку, що належав Іванові Попеску, однак місцезнаходження його не встановлено⁷. Згодом госпіталь переведено в державний будинок на вул. Сенковича⁸. У ньому були також каплиця і квартири священика та офіцерів. У 1849 р. для військових зведено нову будівлю госпіталю по вул. Шпитальній (нині вул. Шевченка)⁹.

З 1781 р. у місті існувала військова аптека, при якій мешкали також двоє «фельдшерів». Це був перший медичний персонал на Буковині¹⁰. Лише в кінці 1782 р. у Чернівці прибув дипломований лікар, старший хірург дистрикту Йосиф Глабах, який був першим санітарним радником крайової адміністрації. У 1786 р. з'являється поряд із старшим хірургом дистриктний хірург, кількома роками пізніше прибув на міську службу хірург¹¹. Згідно з дорученням Округного управління від 6 червня 1789 р., міський магістрат прийняв на роботу асистента хірурга Алліо з річною платнею 100 фл. Пізніше на службі міста були міські хірурги, а близько 1850 року – «фізикус» (інфекціоніст)¹².

Перша аптека для цивільного населення Чернівців відкрилася лише в 1785 р., і як стверджує повідомлення 1786 р., вона мала суттєвий прибуток. Через те, що медикаменти продавалися дуже дорого, окружний староста Бальш у 1794 р. розпорядився, аби на рецептах завжди проставлялась ціна. Першим відомим аптекарем був Матіас Вінклер¹³.

Першою лікарнею для цивільного населення у Чернівцях став міський шпиталь, який відкрили у 1788 р. Для нього міська громада за 175 флоринів придбала дім у пивовара Вайнекка¹⁴. Цікаві подробиці про кошти на утримання шпиталю містяться у міських книгах рахунків за 1794, 1796 і 1797 роки¹⁵. Сюди заносилися витрати на харчування, білизну, медикаменти, інструменти, ремонти і тому подібне. Витрати на ліки, котрі постачав аптекар Матіас Вінклер з 1 листопада 1792 р. до кінця жовтня 1793 р., становили 320 фл. 52 крейцери. Всі витрати на утримання шпиталю з 1 листопада 1793 р. до кінця жовтня 1794 р. становили 479 фл. 14 кр., за 1795–1796 рр. відповідно – 427 фл. 32 кр. і за 1796–1797 роки – 710 фл. 8 кр.¹⁶ Лікування у шпиталі було платним¹⁷.

Доглядав за хворими санітар, який підлягав хірургу. Облаштування шпиталю, згідно з багатьма даними, було жалюгідним. Перший будинок для розміщення хворих знаходився у т.зв. «єврейському кварталі». Згодом для нього винаймався т.зв. «молдавський дім» за єпископською резиденцією, покрівля якого протікала, тож у дощ ліжка пацієнтів доводилося переносити з місця на місце¹⁸. Згідно з реєстром від 1820 р., шпиталь мав лише 13 чоловічих сорочок, 10 придатних і 1 непридатну жіночу сорочку, 51 придатне і 23 старих або непридатних простирадла, 4 рушники. З 14 дерев'яних ліжок лише 4 були придатними. Шпиталь мав 2 латунні свічники і до них щипці для знімання нагару, одну миску для вмивання і оду губку для миття. Ванна була непридатна для використання. Подібне становище було з іншим оснащенням шпиталю, до якого належали дерев'яні судна і миски, клізми, деревинний настінний годинник зі свинцевою гирею. Мідна каструля, лавка для накладання пластирів¹⁹.

При пологах жінкам допомагали «бабки-повитухи», які не мали професійної освіти. Тому через відсутність дипломованих акушерок жінки під час пологів часто ризикували своїм життям. Дитяча та материнська смертність у краї залишалася високою. Першою «окружною акушеркою» у 1788 р. була призначена Марія Теодорін. Місто мало надати їй вільну квартиру, але оскільки вона мала власний будинок, громада платила їй 12 фл. готівкою²⁰. З 1809 р. при цивільному шпиталі почало функціонувати пологове відділення, при якому проходили практичну підготовку акушерки²¹.

В 1824 р. міський шпиталь перевели в приміщення колишньої в'язниці, розташованої на площі Рудольфа (нині – пл. Філармої), а в'язницю перевели

в нове приміщення на Дров'яній площі (нині – Соборній)²².

В 1825 році в Чернівцях започаткувала роботу лікарня очних хвороб²³.

Важкі матеріальні та побутові умови проживання, низький рівень санітарної культури викликали часті хвороби серед населення, породжували спалахи різних епідемій: туберкульозу, венеричних, інфекційних захворювань та високу смертність. Так, в 1830 р. населення Буковини складало 250154 чоловік, хворіли – 8582, з яких померло 3809 чоловік²⁴. Високою залишалась смертність від черевного тифу, поширеними були захворювання на сифіліс, трахому.

Влада намагалася вживати деяких заходів щодо покращення санітарного стану у краї і у місті зокрема. Наприклад, у 1827 р. Чернівці отримали інструкцію з лікарського відділу Галицького губернаторства про санітарні заходи серед населення краю²⁵, у якій повідомлялося про необхідність проводити серед насилля роз'яснювальну роботу стосовно основних засобів гігієни (провітрювати, просушувати приміщення, де жили люди, часто міняти білизну, під час епідемій уникати великого скупчення людей) з метою профілактики інфекційних захворювань, особливо у зимовий період. Перший заклад громадської гігієни – лазню було збудовано у Чернівцях аж у 1830 р. Вона була споруджена у Народному саду окружним інженером Маріном на кошти добровільних внесків.

Головним лікарем на Буковині у першій половині ХІХ ст. вважався крайовий лікар, він займав посаду радника медицини. Також були повітові лікарі, які займали посади повітових санітарних комісарів. Вони виконували свої функції згідно з циркуляром міністерства внутрішніх справ Австрії від 1 жовтня 1850 р. про адміністративні органи державної влади і здійснювали контроль за охороною здоров'я та санітарним станом.

Проте чіткої державної системи боротьби з інфекційними та соціальними хворобами не було. Австрійська адміністрація не поспішала із заходами щодо благоустрою і санітарного очищення, будівництва водогону та каналізації. Навіть у Чернівцях з найбільшим скупченням населення не було централізованого водопостачання. (Рішення про будівництво водогону в місті було прийнято аж у 1897 р.).

Справжнім лихом для буковинці була епідемія холери яка спалахнула на Буковині у 1831 р. Восени 1830 р. холера з'явилася у сусідніх селах Галичини. На початку весни 1831 р. вона поширилася до Садгори, де лише у квітні померло 125 чоловік, переважно євреїв. У Чернівцях холера тривала до кінця вересня цього ж року. Тут померло близько 300 чоловік²⁶. Поховання померлих від холери спочатку проводили у загальному порядку. Проте, починаючи з червня, не дозволялося нікому, навіть священикам, наблизитися до хворих на холеру, за

винятком лише лікарів і санітарів, корті повинні були перебувати протягом трьох тижнів у тім же приміщенні, де лежав хворий. Хворих священики причащали через віконце. Так само проводився молебень за покійниками, однак супроводжувати їх на кладовище було заборонено. Для поховання померлих від холери на пагорбі Горече було відведено два цвинтарі – один для християн, а другий – для євреїв. Найбільше поширення холера мала у липні, коли щоденно захворювало 11–12 чоловік. З трьох хворих, як правило, помирало двоє. Згідно з даними хроніки на Буковині з початку виникнення хвороби до серпня з 1778 хворих видужало лише 680, а 832 – померли. На початку вересня на Буковині був уже 91 населений пункт, вражений холерою, 5417 чоловік хворих, з яких 2728 видужали, а 2504 осіб – померли. З цього часу стала спадати захворюваність і на кінець жовтня повністю припинилася. Всього за цей період захворіло 6337 чоловік, з яких видужало 3439 (54%) і померло – 2898²⁷.

Наступна епідемія холери на Буковині спалахнула у 1848 р. Найбільш ураженою територією були Чернівці. Перші випадки холери були виявлені у низинній частині міста і на Клокучці, та вже через 6–7 днів епідемією було охоплене все місто. З 13 липня по 13 серпня у Чернівцях було вже 4064 хворих²⁸. Холера 1848 року була страшнішою, ніж у 1831 році. Поховання проводилися у загальному порядку, тому що панувала думка, нібито ця хвороба поширюється не шляхом зараження, а вражає лише тих, котрі схильні до цього захворювання. Однак епідемія тривала більше шести тижнів, і становище священиків, які інколи відспівували по 15 покійників на день, було досить важким.

Епідемія холери у 1830–1831 роках підштовхнула чернівецьку громаду до прийняття рішення про будівництво солідної міської лікарні на 120 місць. Щоправда, за браком коштів лікарня була збудована лише на половину потужності. Новозбудований медичний заклад мав у своєму розпорядженні 8 великих залів та 4 менших за розміром кімнат і міг приймати одночасно 60 пацієнтів. Його будівництво здійснювалось під керівництвом окружного інженера Маріна, основним чином на добровільні пожертви. Відкриття лікарні відбулося у 1833 р., вона отримала назву «Бюргерський шпиталь»²⁹. За перший рік її роботи медична допомога і догляд були надані 253 пацієнтам. Населення м. Чернівці на той час становило 8000 осіб, причому кількість його швидко зростала. У новозбудованому міському шпиталі на першому поверсі діяло відділення для душевно хворих. Це були невеликі бокси з ґратами на вікнах та міцними дубовими дверима³⁰.

У 1843 р. в новому приміщенні шпиталю перебувало понад 660 хворих³¹. У 1853 р. лікарня прийняла за рік 853 хворих³². Відомий лікар Буковини В. Волян, який з 1886 по 1899 р. обіймав посаду

головного лікаря Чернівецької крайової лікарні, залишив правдивий опис того, як важко налагоджувалася справа охорони здоров'я у буковинському краї. Багато людей з віддалених сіл, писав він, прибували в Чернівці для лікування, але не було місця, їх відправляли назад, інколи поліція підбирала мертвих, які не могли бути прийняті в лікарню. У шпиталі щороку утримувалося 25-30 душевно хворих, яких привозили з різних повітів. Але багатьох доводилося відправляти – не було місця. Умови у лікарні, звичайно, бажали бути кращими. Ліжка в лікарні – мішки з соломою, грубі рядна, такий же одяг. З 1820 по 1832 р., за свідченням В.Воляна, в шпиталі лікувалося 2186 чол.³³

У 1854 р. була заснована Єврейська міська лікарня на підставі затвердженого в 1852 р. Статуту єврейської релігійної громади м. Чернівці. Вона була створена з метою лікування єврейського населення. Лікування було платним. Для найбідніших хворих плату за лікування вносила релігійна громада. Лікарня існувала за рахунок грошових надходжень, отриманих від єврейської релігійної громади³⁴. Лікарня була розрахована на 250 місць, але рівень лікування був невисоким.

Більшості населення були недоступні лікарська та лікарняна допомога. А в перші десятиліття австрійського панування лікарів не вистачало не лише для надання медичної допомоги цивільному населенню, але й для обслуговування австрійського війська.

Не дивно, що лікарів, зокрема хірургів заміняли цирульники, як в середньовічній Європі.

У своїй практиці хірурги-цирульники поряд із підстриганням та голінням надавали першу необхідну медичну допомогу: зупиняли кровотечі, робили перев'язки при пораненнях, проводили кровопускання, видаляли пухлини на шкірі, лікували виразки, виконували ампутацію пальців і кінцівок, вирізали мозолі і бородавки, пластику «заячої губи», займалися малою гнійною хірургією, лікували деякі шкірні захворювання, робили масажі, виготовляли мазі, використовували способи народної медицини. Однак діяльність цирульників обмежувалася лише лікуванням зовнішніх хвороб, а захворювання внутрішніх органів лишалися прерогативою все-таки дипломованих лікарів. (Крайове управління Буковини заборонило цирульникам займатися хірургічною практикою лише в 1864 р.³⁵).

На той час продовжувала існувати і монастирська медицина. Тоді на території краю діяли православні монастирі – Свято-Іоана Різдва Предтечі Хрестителя Господнього чоловічий монастир у селі Хрещатик та Свято-Введенський жіночий монастир у м. Чернівці. Ченці та черниці опікувались хворими, пораненими, каліками, сліпими, сиротами, літніми людьми та безпритульними. Монастирська медицина в поєднанні з вірою християнина робила справжні дива і була інколи більш ефективною, ніж місцева офіційна медицина.

Найбільш поширеною і доступною для буковинців була народна медицина. Її представляли «цілителі», «травники», «знахарі», «костоправи», «моші», «бабки», «кровопускачі», «зубоволоки». Також існувала побутова медицина, до якої була причетна практично кожна родина і де знання передавалося з покоління в покоління. Переважна більшість тодішнього населення лікувалася лікарськими травами, які використовувались у вигляді настоїв, відварів, мазей.

Народні перекази та літературні джерела говорять про різноманітність лікувальних засобів з їх регіональними особливостями. Більшість хвороб лікувалися з допомогою різноманітних трав, коріння, плодів, насіння. Особливе місце посідали овочі, що мали багато лікувальних властивостей. Специфічні риси простежуються як у виборі лікарських трав, так і в способах їх використання – виготовленні та застосуванні як ліків. Серед вживаних рослин переважали ромашка, чистотіл, м'ята, полин, звіробій, подорожник, кропива, деревій та ін. Медична наука сьогодні підтвердила їх лікувальні властивості. Але на Буковині ряд лікарських рослин мали більш різнобічне використання, ніж в інших краях. Наприклад, чистотіл, крім лікування хвороб шкіри, використовували, у вигляді мазі (смаженого на сметані) для лікування тромбофлебиту.

Оригінальними були рецепти приготування ліків. Крім водних відварів, настоянок на горілці та воді, порошоків з висушеної трави або коріння рослин, на Буковині виготовляли настоянки на меду та багатокомпонентні ліки.

Досить поширеним у повсякденному побуті було застосування різноманітних лікувальних засобів тваринного походження. Серед них особливо відзначалися масло, молоко, мед та жири (гусячий, борсуковий, ведмежий, собачий та їжачковий). Кожна господиня щорічно не тільки заготовляла трави і знала безліч рецептів, але й передавала власний досвід лікування родичам, сусідам.

Широке побутування засобів і методів народного лікування обумовлювалось важкими соціально-побутовими умовами життя народу, обмеженістю мережі медичних закладів та недоступністю медичного обслуговування для більшості населення. Офіційна медицина обслуговувала панівні класи, народ же шукав засобів лікування в природі, в навколишньому світі, твердо вірячи, що на кожному недугу є свій лік.

Опанас Шевчукевич – один з небагатьох буковинських українців, що змогли отримати диплом доктора медицини, писав у своїх спогадах, що за часів австрійського панування поріг будинку його батьків, що мешкали у Вижниці, «...ніколи не переступала нога лікаря, хоч через непосильну працю, вічні нестатки батько і мати часто хворіли, а діти їх вмирали...

Навіть під час епідемії лікар не поспішав на поміч. Прийде урядовий лікар, напише рецепт, а

ліків немає, аптека далеко. Поки одержиш їх, то вже пізно. Виклик лікаря коштував надто дорого – не менше 16 крон, до того ж треба було оплатити проїзд...

Лікарів на Буковині було дуже мало... В 1849 році один лікар припадав на 17 тисяч населення...»³⁶.

За такої кількості лікарів більшість населення краю була позбавлена лікарської допомоги, а на селі її майже не було. Через обов'язкову плату за лікування, навіть у містах бідне населення лікарською практикою не користувалось. Усе це зумовлювало високий рівень захворюваності, часті епідемії інфекційних хвороб і, як наслідок, надзвичайно високу смертність, особливо сільсько-населення.

Відсутність кваліфікованої медичної допомоги були причиною широкого розповсюдження народних способів і методів лікування та побутового знахарства.

Наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. край не раз зазнавав таких страшних пошестей, як чума, холера, віспа, тиф та ін. Тодішня медицина була практично безсила перед ними.

¹ Кайндль Р.Ф. Історія міста Чернівців від найдавніших часів до сьогодення, присвячена 60-літньому ювілею правління Його Величності Цісаря Франца Йосифа I, в пам'ять про першу документальну згадку про місто Чернівці 500 років тому. – Чернівці: КП видавництва «Золоті литаври», 2005. – 176 с.

² Ніцович Р. М., Кравченко О.В. Розвиток акушерсько-гінекологічної служби у Північній Буковині // Вчені Буковини – народній охороні здоров'я: Матеріали наукової конференції, присвяченої 50-річчю Чернівецького державного медичного інституту. – Чернівці, 1994. – С. 26–28.

³ Масян Н. «Бюргерський шпиталь» на Зібенбюргерштрассе. – Доба. – 2008. – 28 вересня. – С.12.

⁴ Кобилянський С.Д., Пішак В.П., Дробніс Б.Я.. Історія медицини Буковини. Цифри і факти. – Чернівці: Медакадемія, 1999. – 249 с.

⁵ Ботушанський В. Місто в період австрійського правління // Чернівці: Історія і сучасність (Ювілейне видання до 600-річчя першої писемної згадки про місто). (Кол. монографія) В.М. Ботушанський, С.В. Біленкова, О.В. Добржанський та ін.. За заг. ред. В.М. Ботушанського. – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – 586 с.

⁶ Lupu Octavian. Aspecte ale sanatatiei publice. – Cernauti. 1942. – р. 90.

⁷ Кайндль Р.Ф. Вказ. праця. – С. 185.

⁸ Там само. – С. 186.

⁹ Кобилянський С.Д., Пішак В.П., Дробніс Б.Я.. Вказ. праця. – С. 39.

¹⁰ Кайндль Р.Ф.. – Вказ. праця. – С. 185.

¹¹ Там само.

¹² Там само.

¹³ Там само. – С. 189.

¹⁴ Там само. – С. 186.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Там само.

¹⁷ ДАЧО. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 4257. – Арк. 1-2.

¹⁸ Газета Чернівці. – 1998. – 2 жовтня. – С. 12.

¹⁹ Кайндль Р.Ф. Вказ. праця. – С. 187.

²⁰ Там само. – С. 188.

²¹ Ніцович Р. М., Кравченко О.В. Вказ. праця. – С. 26.

²² Ботушанський В.М. Вказ. праця. – С.143.

²³ ДАЧО. – Ф. 320. – Оп. 4. – Спр. 47. – Арк. 1-3.

²⁴ С.Д.Кобилянський, В.П.Пішак, Б.Я.Дробніс. Вказ. праця. – С. 30.

²⁵ ДАЧО. – Ф. 320. – Оп. 4. – Спр. 878. – Арк. 1-10.

²⁶ Кайндль Р.Ф. Вказ. праця. – С. 71

²⁷ Там само. – С. 72.

²⁸ Там само. – С. 80.

²⁹ Масян Н. Вказ. праця. – С.12.

³⁰ С.Д.Кобилянський, В.П.Пішак, Б.Я.Дробніс. Вказ. праця. – С. 39.

³¹ Там само. – С. 37.

³² Ботушанський В.М. Вказ. праця. – С.144.

³³ Там само.

³⁴ ДАЧО Ф. 3. – Оп. 1. – Спр. 521. – Арк. 1-2.

³⁵ С.Д.Кобилянський, В.П.Пішак, Б.Я.Дробніс. Вказ. праця. – С. 36.

³⁶ Шевчукевич О. Без лікаря і ліків // Два життя. – Ужгород: Карпати, 1969. – С. 64.

Оксана ГУЧКО

(Черновцы)

СОСТОЯНИЕ МЕДИЦИНСКОЙ ПОМОЩИ НАСЕЛЕНИЮ БУКОВИНЫ (конец XVIII в. – первая половина XIX в.)

В статье идет речь о состоянии медицинской помощи населению Буковины в указанный период. Акцентируется внимание на проблеме становления региональной медицины, связанной с развитием таких ее составляющих, как медицинское обслуживание буковинцев, становление и развитие первых больниц, санитарное благоустройство города Черновцы и др.

Ключевые слова: Буковина, медицина, госпиталь, врач, народная медицина, эпидемии, аптека, лекарства.

Oksana GUCHKO

(Chernivtsi)

HEALTHCARE IN BUKOVINA

(late 18th – the first part of the 19th century)

This article deals with the question of the healthcare status of Bukovyna in the defined period. The focus is made on the problem of the regional medicine development related with medical care of Bukovynians, the first hospitals becoming, health improvement of Chernivtsi, etc.

Key words: Bukovyna, medicine, hospital, doctor, traditional medicine, epidemic, pharmacy, medicaments.